

EN EL CENTENARI DEL PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL
DE LA LLENGUA CATALANA
BARCELONA, OCTUBRE DE 1906

I

Un impuls per a la codificació i estandardització
de la llengua catalana

Mila SEGARRA i NEIRA
Universitat Autònoma de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

El 1906 va ser un any decisiu per al nacionalisme català, tant políticament com culturalment. Al maig, Enric Prat de la Riba va publicar *La nacionalitat catalana*, llibre de breus dimensions que seria considerat l'obra teòrica cabdal del catalanisme. Coincidint amb aquest fet, Solidaritat Catalana, formació unitària catalanista, va organitzar el primer acte públic des de la seva formació arran dels incidents del *Cucut*: la festa d'homenatge als diputats que havien votat contra la llei de Jurisdiccions. Un any més tard, i sota un programa comú (el programa d'El Tývoli), que recollia la doctrina formulada per Prat de la Riba, els grups i partits polítics que aplegava aquest moviment, es presentarien a les eleccions provincials i generals i les guanyarien. En el pla literari el 1906 és considerat l'any de trànsit entre un vell moviment, el Modernisme, i un de nou, el Noucentisme, mentre que en el pla lingüístic és un any clau, el de la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, considerat per molts historiadors de la llengua, com l'acte de culminació de la Renaixença. S'havien fet molts esforços per fer del català una llengua de cultura, per dotar-lo d'una literatura i per fer-lo un idioma digne i apte socialment, però mai abans de l'octubre de 1906 no s'havia convocat un acte sobre la llengua catalana de les característiques, de la dimensió i de la projecció d'aquest congrés. Van haver-hi 3000 congressistes, van ser posats a discussió 17 temes diferents i es van llegir 61 comunicacions. Va participar-hi gent d'arreu del domini lingüístic català (alguns especialistes, però sobretot molts lletraferits i amadors de la llengua), personalitats europees i romanistes internacionalment coneguts com Frederic Mistral, Marcelino Menéndez y Pelayo, Ramón Menéndez Pidal, Alfred Morel-Fatio, Bernhard Schädel i altres, i durant quatre dies es va parlar de qüestions lingüístiques de tota mena relatives tant a l'estructura com a l'ús del català. Per aquest motiu, i pel fet que poc després es va fundar l'Institut d'Estudis Catalans (1907), amb una secció dedicada a l'estudi i

projecció de la llengua catalana, la Secció Filològica (1911), posada sota la direcció d' Antoni Ma Alcover, promotor i ànima del congrés, s'ha sobreestimat la importància que aquesta assemblea va tenir en el posterior desenvolupament de la llengua catalana, i se n'ha exagerat la transcendència científica, tot i que és innegable que va actuar de desfermador de la consciència col·lectiva.¹ De fet això és el que van pretendre els organitzadors, els quals, van desestimar els dubtes de Bernhard Schädell i de Pompeu Fabra sobre l'eficàcia d'un congrés d'aquelles característiques i sobre l'oportunitat de celebrar-lo aleshores, i es van refermar en el desig de dur-lo a terme, si més no perquè fos, com deia Mateu Obrador, "una repicada forta de campanes" a favor de la llengua catalana.² L'any 1986, en ocasió de la celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, vaig fer veure com d'exagerada em semblava l'afirmació de Francesc de Borja Moll que "tot el que s'ha fet després en l'estudi, fixació, depuració i conreu de la nostra llengua prové de l'embranchida presa per la gent de 1906 en aquella assemblea científicopatriòtica."³ Avui que se celebra el centenari d'aquella magna assemblea, i que per aquest motiu, se succeiran actes i publicacions de commemoració, voldria insistir en la necessitat de desmitificar el Congrés de l'any 1906, sospesant els fruits reals que se'n van obtenir, i en la urgència d'estudiar-lo desapaassionadament, amb la fredor que permet el distanciament temporal.

LA LLENGUA CATALANA AL COMENÇAMENT DEL SEGLE XX

Gràcies a la Renaixença i als moviments artístics de la darrereria del segle XIX, el català tenia una gran acceptació literària i s'havia convertit en una eina de difusió cultural notable. Encara estava lluny, però, de poder ser equiparat a idiomes com l'espanyol, el francès o l'italià i, sobretot, era molt difícil que pogués complir els requisits necessaris per convertir-se en llengua de l'administració i de l'ensenyament, tal com reivindicaven d'ençà de les Bases de Manresa (1892) els grups i partits polítics catalanistes. Li faltava un codi unitari. Si bé ara resultaria inexacte parlar d'anarquia ortogràfica tal com va fer Pompeu Fabra i el Noucentisme, el cert és que en els escrits catalans de començament de segle no hi havia una fixació ortogràfica absoluta i que encara existien veus discrepants a propòsit de certes grafies i usos gràfics. Però la qüestió ortogràfica era una qüestió menor. Quedava pendent la decisió sobre la modernització de la llengua escrita, plantejada en diverses ocasions al llarg del segle anterior (pels autors teatrals i de literatura popular als anys seixanta i pels modernistes al tombant de segle), que obligava a optar per una varietat parlada (el barceloní, o català oriental en paraules de Fabra), cosa que posaria en perill la ja força inestable unitat de la llengua catalana. I si parlo d'inestabilitat és perquè l'existència d'un àmbit lingüístic català amb els límits que ara coneixem no era pas acceptada per tothom ni dins ni fora del territori català. Entre els romanistes encara pesaven criteris de caire polític o cultural a l'hora de classificar les llengües romàniques. Per això el lingüista suís Wilhelm Meyer-Lübke considerava el català com un dialecte del provençal encara en un treball de 1901 *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, en contra de l'establert per Antoni de Bofarull i Manuel Milà i Fontanals. Ben aviat canviaria d'opinió, probablement gràcies a la celebració del Primer Congrés

1. Vid. Solà, J. (1977): *Del català incorrecte al català correcte*. Barcelona: Edicions 62, p. 41.

2. Vid. Moll, F de B. (1983): *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni Ma Alcover)*. Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 55-56.

3. Vid. Segarra, M. (1986): "El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana", *Lluita*, núm. p.

Internacional de la Llengua Catalana. A l'interior, malgrat l'acceptació majoritària de la tesi dels prohoms de la Renaixença, encara se sentien les veus d'alguns panoccitanistes o llemosinistes. Com ha assenyalat Antoni Ferrando, entre la migrada representació valenciana al Congrés de 1906, hi havia el metge Faustí Barberà de *València Nova*, publicació d'ideologia progressista que donava suport a la tesi llemosinista.⁴ Els seus redactors es van declarar, en l'adhesió que van enviar al Congrés, "entusiastes admiradors de l'hermosa llengua d'oc, una de les quals branques nosaltres parlem" i van advertir que, si bé veien "ab moltíssima satisfacció la tasca que es proposa realitzar el Congrés de la Llengua Catalana", creien que "la llengua que parlem s'aparta prou de la catalana per a poder ser considerada com a idioma propi dels valencians". Tampoc aquells que havien superat el llemosinisme ideològic i reconeixien a la pràctica la unitat de la llengua, com Teodor Llorente o Lluís Fullana (si més no llavors) no gosaven acarar la conflictiva qüestió onomàstica. Entre els escriptors balears no es posava en qüestió ni el nom ni la unitat de la llengua catalana, per mantenir la qual havien fet grans esforços els autors mallorquins de la Renaixença, però s'oposaven a la identificació de la llengua escrita amb el barceloní, i creien, amb Antoni Ma Alcover —el qual seguia Marià Aguiló i Tomàs Forteza—, que el bon català es trobava en els escrits medievals i en els parlars rurals menys contaminats per la influència de l'espanyol i la vida moderna.⁵ A Catalunya, en canvi, començaven a ser majoria aquells que opinaven que la modernització de la societat catalana havia fet inviable el model tradicional de català literari i que el català medieval no servia per fer front als reptes de les societats modernes ni tampoc per acarar la subordinació secular a la llengua espanyola, la qual ara servia de patró a l'hora d'adoptar cultismes i neologismes.

Si bé el català era una llengua amb plena vitalitat —era l'instrument de comunicació de quatre milions de persones—,⁶ la llengua escrita era mal coneguda, l'oral poc estudiada i deficientment descrita. En aquells anys Fabra va censurar diversos estudis fets per gramàtics del país i filòlegs estrangers pels molts errors que contenien.⁷ No hi havia ni mitja dotzena de lingüistes preparats per dur a bon port l'estudi exhaustiu dels dialectes catalans, condició prèvia a l'establiment d'una llengua codificada, en opinió de Bernhard Schädel, el qual havia iniciat ja acompanyat d'Antoni Ma Alcover les famosíssimes "eixides filològiques". No hi havia estudis gramaticals de categoria, fora dels primers tractats de Fabra. I molt menys una obra que pogués servir de referència. No hi havia tampoc un diccionari normatiu, encara que el somni renaixentista del diccionari total —la confecció del qual havia estat confiada a Marià Aguiló—⁸

4. Vid. Ferrando, A. (1988): "Presència valenciana al I Congrés Internacional de la llengua Catalana", *Caplletra*, núm. 4, p. 172-173.

5. Mn. Alcover ja havia donat mostres de la seva concepció sobre la llengua literària, continuadora de la dels grans autors mallorquins de la Renaixença, en el *Discurs de gràcies dels Jocs Florals de Barcelona de 1905* (cfr. Alcover, A.M. *Per la llengua*, J. Massot i Muntaner (ed.). Barcelona: Public. de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 41-53).

6. Aquesta informació prové de la comissió tècnica del Congrés de 1906 (vid. *Actes del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Estampa de J. Horta, 1908, p. 13).

7. Van causar molt impacte els seus comentaris sarcàstics sobre les originals idees morfofonològiques de J. Nonell i M. Grandia (Vid. Fabra, P. 1905: "Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció i d'eufonia.", *El Poble Català*, núm. 44 i 45), però més encara les ressenyes que va fer de les obres sobre el català d'alguns il·lustrats romanistes (Vid. Fabra, P. 1905: "Compte rendu des *Remarques sur la conjugaison catalane* de J. Saróihandy", *Revue Hispanique*, XIII, p. 269-276; Fabra, P. 1907: "Le catalan dans la *Grammaire des langues romanes* de W. Meyer-Lübke et dans *Grundriss der romanischen Philologie*," *Revue Hispanique*, XVII, p. 1-45).

8. Els materials lexicogràfics que va aplegar Aguiló no es van poder editar ni en vida d'aquest ni immediatament després de la seva mort (se n'havia d'ocupar el seu fill Àngel). Anys més tard els va publicar com una obra de referència històrica l'Institut d'Estudis Catalans (vid. Fabra, P. ; Montoliu, M. (ed.). *Diccionari Aguiló*. 8 volums. Barcelona: IEC, 1914-1934).

havia nascut amb impetu gràcies a Mn. Alcover, el qual l'any 1901 havia començat a fer propaganda d'un gran Diccionari de la Llengua Catalana, per a l'obra del qual havia demanat col·laboració a gent d'arreu del territori lingüístic català. Però sobretot feia falta una institució que fomentés l'estudi de la llengua oral, que s'ocupés de la preparació d'especialistes —atès el fet que el català estava exclòs de la Universitat— i que assumís la necessitat de dur a terme la codificació i estandardització de la llengua catalana. Les velles institucions (els Jocs Florals, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona) havien estat ineficaces a l'hora de codificar la llengua, i tots els intents de crear una Acadèmia de la Llengua Catalana havien resultat fallits.⁹

S'ha dit que el Congrés de 1906 va donar solució a alguns d'aquests problemes i va posar en camí de solució molts d'altres, perquè va donar embranzida als estudis lingüístics, va fer possible la creació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i sobretot perquè va abordar la fixació de la llengua catalana. A continuació veurem què hi ha de cert en aquestes afirmacions.

EL PERQUÈ DE LA CELEBRACIÓ DEL CONGRÉS DE 1906

La historiografia lingüística catalana ha estat francament injusta amb Mn. Alcover, a causa de les seves discrepàncies amb Fabra i de les seves crítiques a l'Institut d'Estudis Catalans i al catalanisme a partir de 1918. Per aquesta raó es va voler minimitzar el pes que va tenir en l'inici de la lingüística catalana i la influència que va exercir en els ambients erudits. Fins no fa gaire la seva imatge hi ha aparegut sempre interferida per la de Fabra. Fent un símil, es podria dir que el relat que ofereixen molts manuals sobre la codificació del català és com una moneda: Fabra n'és la cara i Alcover la creu. Fabra, el personatge positiu; Alcover, el negatiu. Tant se val si el seu nom està unit a totes les grans iniciatives lingüístiques del primer terç del segle xx. Entre aquestes iniciatives hi ha l'organització i celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Alcover en va ser el promotor i sens dubte l'ànima, tal com se li va reconèixer llavors i se li continua reconeixent ara.¹⁰

Alcover, que des de jovenet “patia de mal de mallorquí”,¹¹ va tenir dues grans passions respecte de la llengua catalana, la dialectologia i la lexicografia, i dues grans obsessions que s'hi relacionaven: l'enriquiment i depuració del lèxic i la descastellanització de la sintaxi. Decidit a agafar el relleu de Marià Aguiló i de Tomàs Forteza, va prendre la decisió de promoure la confecció d'un gran diccionari de la llengua catalana i d'una gramàtica de tots els parlars catalans. El Diccionari de la Llengua Catalana va ser emprès l'any 1901 i va arribar a port, després de moltes vicissituds i d'un canvi de nom, el 1962, trenta anys després de la seva mort. La gramàtica no va passar mai de ser un bonic somni, esvaït per diverses raons. L'interès per aconseguir l'autonomia de la sintaxi catalana sembla que li venia de Forteza, amb qui coincidí en la denúncia dels tres principals castellanismes sintàctics del català escrit: la preposició

9. Vid. Segarra, M. (1985): *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Editorial Empúries, p. 167-172.

10. Vid. Algarra, J. (1908): “Memoria del Secretari general de les Comissions organitzadores”, *Actes*, p. 68-70; Massot i Muntaner, J. (1985). *Antoni Ma Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Public. de l'Abadia de Montserrat, p. 129-130.

11. Així ho deia en una carta a Marià Aguiló (cfr. Gomis, J. A. 1966. *Marià Aguiló i la Renaixença*. Barcelona: Biblioteca Balmes, p. 155).

a del complement directe, la invariabilitat del participi passat i l'ús exclusiu de l'auxiliari *haver* en els temps compostos.¹² Des del seu *Bolleti del Diccionari de la Llengua Catalana* va contribuir a convèncer el públic de la necessitat de reformar la sintaxi de la llengua literària. A l'agost de 1903 va publicar-hi un extens i documentat article, en separata, les *Qüestions de llengua i literatura catalanes*, on volia demostrar que la llengua catalana era independent de la castellana, ressaltant els trets sintàctics diferencials de les dues llengües. Les *Qüestions*, escrites en resposta a l'article de Ramón Menéndez Pidal *Cataluña bilingüe*, publicat a *El Imparcial* (15 de desembre de 1902), on s'havia posat en dubte la independència de la llengua catalana respecte de l'espanyola, van causar una gran impressió en el públic de l'època, com es reflecteix en la seva correspondència, i van fer augmentar el nombre de subscripcions al *Bolletí*. No obstant això, Mn. Alcover no va aconseguir que les seves propostes sintàctiques fossin adoptades per les publicacions catalanes més importants, malgrat la insistència prop d'Enric Prat de la Riba.¹³

Convençut de la transcendència que l'adopció d'una sintaxi pròpia tindria per a allò que ell anomenava "obra de restauració de la llengua catalana", i conscient de les dificultats per canviar usos ben arrelats, va tenir la idea de convocar una reunió d'estudiosos que revisarien unes quantes qüestions sintàctiques i divulgarien les decisions que prenguessin. De la idea inicial de convocar un aplec d'erudits catalans interessats en temes de sintaxi es va passar ben aviat a la definitiva d'organitzar una assemblea de caràcter general i amb difusió internacional. Les raons per a l'ampliació temàtica i el canvi d'orientació cal veure-les en l'estat de la llengua catalana i dels estudis lingüístics llavors, que va fer veure a Mn Alcover, aconsellat per amics i col·laboradors, que no es podrien solucionar, en unes quantes sessions i sense personal preparat, totes les qüestions que en seixanta anys de Renaixença no s'havien sabut abordar. Els organitzadors s'havien d'accontentar, doncs, a fer promoció de l'estudi de la llengua catalana, i a planificar i fomentar les iniciatives, tant públiques com privades, que portessin a la solució dels problemes lingüístics en el futur.¹⁴

LA GESTACIÓ DEL CONGRÉS

Al gener de 1904, en una conferència pronunciada a l'Ateneu Barcelonès, Mn. Alcover va fer pública la seva intenció d'organitzar un congrés de sintaxi. Segons Moll, la iniciativa va ser molt ben rebuda.¹⁵ No hi van faltar, però, els comentaris crítics i les reticències, com reflecteix la seva correspondència. Fabra, en conèixer el projecte, li va expressar la seva desconfiança en l'eficàcia d'una assemblea d'entusiastes de la llengua, incompetents en gramàtica, que decidi-

12. A més d'haver-li traspassat la preocupació per aquestes tres preteses interferències, sembla que també li va fer veure que la veu passiva en català oral era molt poc usual (vid. Alcover, A. M. "Pròleg" a Forteza, T. 1915. *Gramàtica de la llengua catalana*, p. LXXI-LXXII).

13. Sembla que a finals de 1904 Enric Prat de la Riba estava interessat a modificar l'ortografia de *La Veu de Catalunya*, introduint-hi la ç, la desinència *-es* dels plurals femenins i va comunicar per carta aquesta intenció a Mn. Alcover, el qual el va felicitar i alhora el va encoratjar a modificar també la sintaxi de la publicació, cosa que mai no va passar, malgrat la insistència amb què Mn. Alcover li ho va recordar (vid. cartes 3, 4 i 5 cfr. Julià, J. 2000: *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial-Public.de l'Abadia de Montserrat, p. 61-65.

14. Vid. Moll, F. de B. (1983): *Aspectes marginals*, p. 55-56.

15. Vid. Moll, F. de B. (1983): *Aspectes marginals*, p. 50.

rien sobre quina part de la sintaxi catalana era deguda a la influència de l'espanyol i quina el resultat de l'evolució de la mateixa llengua catalana. Creia que només en futur llunyà, quan hi hagués força estudis i personal preparat, seria profitosa una reunió com la que Mn. Alcover somiava fer. Més tard, Schädel coincidiria amb Fabra en els seus comentaris sobre el contingut i l'oportunitat del Congrés.¹⁶ Aleshores ja s'havia produït el canvi d'orientació. Sembla que va ser Antoni Rubió i Lluch qui va dissuadir Mn. Alcover de dedicar el Congrés exclusivament a la sintaxi i qui el va convèncer de convertir-lo en una assemblea científicopatriòtica d'àmbit internacional.

El mes de febrer de 1905 Mn. Alcover va enviar a escriptors, erudits locals, filòlegs i literats estrangers una llista de temes per al Congrés, bastida amb l'ajut d'amics de Palma i de Barcelona, i una circular per participar-hi. Malgrat el canvi d'orientació, els temes sintàctics continuaven predominant-hi: dels 24 que es preveien, 14 eren de sintaxi.¹⁷

El 14 de maig d'aquell mateix any es van constituir tres comissions per organitzar el Congrés: una comissió tècnica presidida per Mn. Alcover, que també presidia les altres comissions, amb Antoni Rubió i Lluch (vicepresident), Josep Pijoan (secretari), Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas-Carbó; una altra d'econòmica, amb Josep Alandí de vicepresident (que també feia de tresorer de les tres comissions), Carles Fortuny (secretari) i Benet de Pomés; i una tercera d'afers administratius, amb Joan Rubió i Bellver de vicepresident, Jaume Algarra (secretari general de les comissions) i Emili Vallès. Pijoan, Algarra i Joan Rubió, amb J. Manuel Gay van constituir el comitè executiu del Congrés.

Els organitzadors volien celebrar el Congrés al desembre de 1905, però es va haver d'ajornar, perquè els greus incidents de la nit del 25 de novembre (l'assalt dels militars a les redaccions del *Cu-cut* i de *La Veu de Catalunya*) desaconsellaven la convocatòria de qualsevol acte de caràcter patriòtic. Una segona convocatòria per al mes d'abril de 1906 també es va haver de postposar, a causa de la llei de Jurisdiccions que el govern espanyol volia dictar i que podria causar greus aldarulls en els ambients catalanistes, en opinió dels organitzadors.

Finalment, el Congrés es va inaugurar el 13 d'octubre amb una sessió solemne al Teatre Principal de Barcelona. Mn. Alcover, com a president, va pronunciar la conferència inaugural. Tot seguit Rubió i Lluch va parlar en nom dels congressistes de Catalunya; Pier E. Guarnerio ho va fer en nom dels italians; R. Foulché-Delbosc, en representació dels francesos; Adolfo Bonilla Sanmartín, dels castellans; Vicent Mancho, dels valencians; Mn. Esteve Casaponce dels catalans del Nord; Joan Palomba, dels algueresos; i Miquel Costa i Llobera, dels balears.

Segons Moll, les comissions havien desplegat una activitat prodigiosa, gràcies a la qual la participació en el Congrés i el seu funcionament van ser tot un èxit.¹⁸ Es van aconseguir subvencions d'entitats públiques i privades. Les quatre diputacions catalanes, un bon nombre d'ajuntaments de Catalunya i de les Illes Balears, molts cercles culturals i col·legis professionals, bona part de la premsa, molts partits polítics i personalitats rellevants van patrocinar-lo. S'hi van inscriure més de 3000 congressistes d'arreu del territori lingüístic català, fins i tot del

16. Vid, Moll, F. de B. (1983): *Aspectes marginals*, p. 76, per a les opinions de Fabra; per a les de Schädel: Julià, J. (2000): *L'inici de la lingüística catalana*, p. 65. Sembla que Mn. Alcover va mostrar la carta on Schädel li expressava la seva desconfiança respecte del Congrés (22 de març de 1905) en primer lloc als seus amics de Palma, els quals van opinar que calia, malgrat tot, celebrar-lo per fer veure la necessitat de l'estudi de la llengua catalana. Després la va passar als seus amics de Barcelona, reunits al Centre Excursionista de Catalunya, que el van encoratjar a dur endavant la seva idea per poder realitzar el projecte lingüístic que Schädel li havia exposat també en la seva carta (Vid. *BDLC*, II, p. 294-295).

17. Vid. *BDLC*, II (1904-1905), p. 221-224.

18. Vid. Moll, F. de B. (1962): *Un home de combat (Mossèn Alcover)*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, p. 77.

llunyà Alguer, que hi va tenir una representació molt qualificada (Antoni Ciuffo i Joan Palomba). Hi van participar o s'hi van adherir entusiàsticament lingüistes i erudits estrangers (R. Foulché-Delbosc, Pier E. Guarnerio, Alfred. Morel-Fatio, Kr. Nyrop, Bernhard Schädel, Joseph Saroïhandy, Fritz Holle...). En canvi la participació de filòlegs castellans va ser molt limitada. Ramón Menéndez Pidal, amb una comunicació "Sobre los límites del valenciano", i Antonio Bonilla Sanmartín, catedràtic de la Universidad de Madrid, amb una altra sobre "La novela catalana de caballerías", van ser els únics ponents. A part d'ells hi va haver l'adhesió de Marcelino Menéndez Pelayo.¹⁹

Malgrat les subvencions i el suport obtinguts i l'èxit de convocatòria, no tot van ser flors i violes en l'organització del Congrés. L'actuació de la comissió tècnica va ser força deficient, com reflecteix la correspondència de Mn. Alcover. Costa i Llobera es va queixar amb insistència durant l'estiu de 1906 dels canvis reiterats del tema que hi havia de defensar. Sembla que a pocs mesos de la inauguració, per voluntat dels autors o per decisió de la comissió, el contingut o l'extensió d'algunes ponències i comunicacions, va ser modificat. Al setembre Mn. Alcover encara no havia decidit de què tractaria el seu discurs d'obertura. I Fabra, des de Bilbao, lamentava no haver pogut veure la llista de temes.²⁰

LES PONÈNCIES I LES COMUNICACIONS

Les ponències encomanades i les comunicacions que s'hi van presentar van ser distribuïdes en tres seccions diferents, d'acord amb el contingut. La Secció Filològica-Històrica, presidida per Mn. Alcover, es va fer càrrec de les intervencions de tema lingüístic; la Secció Literària, presidida per Antoni Rubió i Lluch, de les intervencions relatives al caràcter de la llengua escrita o estrictament literàries i, fins i tot, d'aquelles que no encaixaven en cap secció; i la Secció Social-Jurídica, presidida per Raimon d'Abadal, dels temes més reivindicatius, aquells que avui en diríem de política lingüística.²¹

El grau d'importància de les diferents seccions es pot deduir a primer cop d'ull del nombre de ponències i comunicacions que es van defensar en cadascuna. Mentre que a la SFH es llegiren 9 ponències i 30 comunicacions i a la SL 4 ponències i 25 comunicacions, a la SSJ 4 ponències i tan sols 6 comunicacions.

Malgrat el caràcter general de la SFH (s'hi van defensar temes lingüístics de tota mena: d'ortografia, fonètica, morfologia, sintaxi, lèxic i dialectologia), la majoria de ponències que

19. L'actitud més freqüent dels intel·lectuals castellans respecte del Congrés de 1906 es podria exemplificar amb Miguel de Unamuno, el qual, en haver acabat l'assemblea, va publicar al diari *El Sol* de Buenos Aires una carta sobre les poques possibilitats que tenia la llengua catalana d'esdevenir una llengua normalitzada (cfr. Hina, H. 1986. *Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939*. Barcelona, Ediciones Península, p. 293). Convé recordar que en aquells dies les mostres d'anticatalanisme i de rebuig de la llengua catalana, eren freqüents a Espanya en tots els ambients, i de ments lúcides i actituds comprensives no n'hi havia gaires. Una mostra la tenim en el diari *Ejército y Armada*: "Hay que castellanizar a Cataluña. [...] Hay que pensar en español, hablar en español y conducirse como español, esto de grado o por fuerza" (cfr. Busquets, L.; Bastons, C. 2003, *Castilla y Cataluña frente a frente, Antología para un debate cultural*. Barcelona, Edicions B).

20. Vid. Moll, F. de B. 1983: *Aspectes marginals*, p. 76 (carta VII de Fabra) i p. 153 (carta 65 de Costa i Llobera).

21. Sembla que d'entrada els organitzadors havien previst que hi hagués una Secció Pedagògica, però a causa de la falta de ponències i comunicacions sobre qüestions pedagògiques, van decidir d'agrupar-les amb les de la Secció Social-Jurídica (Vid. Algarra, J. 1908, *Memòria*, p. 70).

s'hi van llegir (7 de 9) eren de sintaxi, mentre que només unes quantes comunicacions hi versaven (4 de 30). Es pot dir que els temes de sintaxi que es van defensar al Congrés, responien als gustos i preocupacions de l'època. Molts havien estat triats per Mn. Alcover i suggerits o encomanats a amics i col·laboradors.

De les set ponències de sintaxi tres tractaven dels castellanismes que ell mateix havia denunciat a les *Qüestions* i després a la conferència de l'Ateneu Barcelonès: la *a* del complement directe, la invariabilitat del participi passat i l'ús exclusiu de l'auxiliar *haver* en els temps compostos. Les altres quatre tocaven qüestions que havien estat objecte de debat en el tombant de segle i que Mn. Alcover havia tingut presents a l'hora de confeccionar la llista de temes que acompanyava la circular d'invitació al Congrés: el relatiu possessiu, temps i mode en les oracions condicionals, l'ús de *llur* i els pronoms *hi*, *ho* i *en*..

Mn. Alcover havia previst que s'hi desenvolupessin altres qüestions sintàctiques, però sembla que no va trobar ningú que se'n pogués ocupar, perquè eren temes inèdits i massa complexos per estudiar en quatre dies: l'ús de les preposicions, la veu passiva, l'ordre pronominal *mihi illum/illum mihi*, la presència d'elements sintàctics no llatins en la llengua catalana.²² No és casualitat que de les ponències que aquells temes sintàctics més rellevants per Mn. Alcover se n'encarreguessin ell mateix ("Concordansa del participi ab el terme d'acció") i els seus amics mallorquins: Costa i Llobera finalment va dissertar sobre "La preposició *a* en l'acusatiu" i Bernat Obrador, en substitució del seu pare, el poeta Mateu Obrador, ho va fer sobre "L'ús dels verbs auxiliars catalans". D'altra banda, sembla que, per no haver de prescindir d'altres temes previstos, els membres de la comissió tècnica van decidir convertir algunes ponències en comunicacions i ocupar-se'n ells mateixos o demanar-ho a amics. Així els temes de caràcter reivindicatiu "La llengua catalana té sintaxis pròpia"; "Perquè'l Congrés se ficca tant en la defensa de la sintaxi?"; i "No hem de permetre que la llengua catalana sigui tributària de cap altra llengua", van ser llegits respectivament per Mn. Alcover, Emili Vallès (membres de la comissió tècnica) i per Costa i Llobera, que se'n va encarregar, a instàncies del primer, per substituir un congressista que havia caigut malalt en l'últim moment, i es va limitar a reproduir el capítol dedicat a la sintaxi de les *Qüestions*.²³

Darrere dels temes de sintaxi, per ordre d'importància, hi trobem les comunicacions sobre geografia lingüística. De les 30 comunicacions que es van llegir dins la Secció Filològica-Històrica, 14 hi versaven: tres ho feien sobre l'alguerès, a càrrec de Palomba, Ciuffo i Guarnerio; dues sobre el rossellonès, a càrrec de Mn. Casaponce i Pere Vidal; tres sobre el pallarès i el ribagorçà, a càrrec de Saroïhandy, Mn. Antoni Ma. Navarro i Víctor Oliva; tres més sobre el balear, a càrrec d'Àngel Ruiz i Pablo (Menorca), Mn. Vicent Serra i Orvay (Eivissa) i Francesc d'Albranca (Menorca); dues sobre la frontera lingüística: de la del català amb el castellà, se'n va ocupar Menéndez Pidal i, de la del català amb l'occità, Fritz Holle. Schädel, que no va poder assistir al Congrés, va enviar-hi una comunicació en què, entre altres qüestions, plantejava la conveniència de fer un Atlas lingüístic del domini català. Un nombre tan alt de comunicacions sobre geolingüística en un país neòfit en aquesta disciplina només es pot explicar per la presència entre els congressistes de romanistes estrangers i d'un bon nombre d'erudits locals (molts membres del clero), col·laboradors en l'Obra del Diccionari, que procedien d'arreu del territori lingüístic català. Aquesta circumstància explicaria el valor desigual de les comunicacions que s'hi van llegir.

Podria sorprendre la falta de comunicacions sobre el valencià, atès el fet que Mn. Alcover

22. Com s'havien imaginat Fabra i Schädel, la comissió tècnica va passar penes i treballs per trobar qui s'ocuparia del temari previst (Vid. Algarra, J. 1908, *Memòria*, p. 96).

23. Vid. carta 65 de Costa Llobera a Mn. Alcover (cfr. Moll, F. de B. 1983, *Aspectes marginals*, p. 153).

havia iniciat, el 1901 i el 1902, les seves primeres “eixides filològiques” per terres valencianes, cosa que li va permetre fer una activa campanya a favor de l’Obra del Diccionari. Com ha assenyalat Ferrando, sense el proselitisme de Mn. Alcover “és ben dubtós que el Congrés de 1906 hi hagués obtingut algun ressò” al País Valencià.²⁴ No obstant això la nòmina dels valencians va ser ben esquifida (11 congressistes, incloent-hi els numeraris) i la seva participació es pot qualificar d’insignificant tant per la quantitat com per la qualitat, cosa que Ferrando considera com “un dels testimoniatges més concloents del procés de desnacionalització del País Valencià”. L’únic valencià que va presentar una comunicació al Congrés va ser Lluís Fullana i va parlar de morfologia general.²⁵

En contrast amb la sintaxi i la dialectologia, altres qüestions lingüístiques (de fonètica, morfologia o lèxic) van tenir-hi un paper secundari. Mn. Alcover, a instància de Jaume Nonell, que havia publicat l’ *Análisis morfològich de la llenga catalana antiga, comparada ab la moderna* (1895) i l’ *Análisis fonològich-ortogràfich de la llenga catalana, antiga y moderna* (1896), i de Marià Grandia, autor d’una *Gramàtica etimològica catalana* (1901), es va avenir a incloure en la llista de temes del Congrés dos temes de fonètica i un de morfologia: “Ullada general a la fonètica catalana: son caràcter propi dins la família novo-llatina”; “Necessitat de redimir la prosòdia catalana de la influència castellana”; “Ullada general a la morfologia catalana: esment especial que s’ha de posar en la formació i admissió de paraules noves”.²⁶

Els dos primers temes van ser desenvolupats, com a comunicacions, pel músic i fonetista Josep Arteaga Pereira i pel mateix Nonell, el qual estava obsedit per l’augment de la diftongació creixent en la prosòdia catalana. Del tercer tema, desglossat en dues comunicacions, se’n van encarregar Grandia i Fullana.

Si sorprèn el poc pes que va tenir la fonètica i la morfologia en el Congrés, en un moment d’emergència d’aquestes disciplines, encara estranya més veure-hi tan poc representat l’estudi del lèxic, atès el fet que l’enriquiment i la depuració d’aquest eren dues de les preocupacions de Mn. Alcover respecte de la llengua catalana i la raó per què havia fet de la lexicografia el seu sentit de vida. No s’hi va dedicar cap tema. Tan sols unes quantes comunicacions s’hi referien, i ho feien de manera indirecta: les destinades a la descripció de certs parlars i algunes relatives a qüestions terminològiques, defensades en la Secció Literària i en la Secció Social-Jurídica.

El tema ortogràfic també va ocupar un lloc secundari al Congrés, tot i que la fixació de l’ortografia catalana era una qüestió encara pendent i objecte de discussions i debats diaris. Sens dubte, en va ser responsable Mn. Alcover, el qual creia que la unificació ortogràfica dels

24. Mn. Alcover va fer diverses i llargues estades al País Valencià entre 1901 i 1905 per estudiar en profunditat els parlars valencians i aconseguir col·laboradors per a l’Obra del Diccionari. En una d’aquestes, va pronunciar una abrandada conferència als locals de l’Associació regional de Societats Obreres Catòliques de València, presidida per sis bisbes, sobre la necessitat d’estudiar i dignificar totes les llengües d’Espanya (Vid Ferrando, A. 1988, “Presència valenciana”, p. 169).

25. A més de Fullana, la nòmina de congressistes valencians va estar constituïda pel patriarca de les lletres valencianes, Teodor Llorente, president honorari de Lo Rat-Penat, que havia estat convidat a formar part de la presidència honorària del Congrés, Vicent Mancho, que hi va anar en representació de Lo Rat-Penat i va llegir el discurs d’aquell, i per uns quants amics i col·laboradors de Mn. Alcover: Faustí Barbera, de *València Nova*, Francesc Carreres rector del Seminari Pontifici de València i col·laborador de Lo Rat-Penat, i el seu germà Lleonard, Roc Chabàs, canonge i arxiver de la Seu de València i membre de Lo Rat-Penat, Joaquim F. Garcia i Girona, rector del Seminari de Saragossa i membre de la Societat Castellonenca de Cultura Josep Ma Giménez i Fayos, de Lo Rat-Penat, Ferran Gómez i Miranda, doctor en medicina, i Remigi Vicedo, capellà d’Alcoi. (Vid Ferrando, A. 1988, “Presència valenciana”, p. 170-175).

26. Vid. la circular del Congrés (cfr. *BDLC*, II, p. 221-224, reproduïda a Alcover, M. 2001, *Per la llengua*, p. 153-162).

escrits era un problema menor i no gens urgent, a diferència del que opinaven molts dels seus coetanis (per exemple, Pompeu Fabra), i que, atesa la complexitat de la llengua catalana, i les dificultats per trobar punts d'acords en ortografia, calia anar amb peus de plom i deixar al temps i a l' estudi la qüestió ortogràfica. Això explicaria per què no hi va haver uniformitat gràfica completa en el volum de les *Actes* del Congrés. De l'edició se'n va ocupar Emili Vallès i el resultat va ser prou bo. Es van unificar algunes grafies (sempre *y*, *-ch*, *cs-cz*, *ab*) i l'accentuació, però no es van fixar els usos. Es van respectar els diferents estils així com les preferències morfològiques i sintàctiques, però només l'ortografia pròpia dels participants que ho van voler: la més revolucionària de Fabra, passant per la vacil·lant i pseudofonètica de Mn. Alcover i la moderna, sense radicalitat, de la gent de *L'Avenç*.

No obstant això, i a diferència del que va fer amb el lèxic, Mn. Alcover, va incloure entre els temes del Congrés dos temes d'ortografia, un que obria la Secció i un altre que la tancava. El primer, probablement a instàncies de Grandia, que s'interessava per l'adequació de la gramàtica catalana a l'etimologia: "Importancia de l'ortografia: necessitat d'equilibrar l'element fònic ab l'etimològic". Aquest tema, desenvolupat per Joan B. Codina, catedràtic del Seminari de Barcelona i defensat pel Dr. Gumersind Alabart, no va suscitar l'entusiasme dels congressistes, i les esmenes que s'hi van presentar (una d'Alcover) van ser assumides, sense oposició, pel ponent. En canvi, el segon dels temes, defensat per Víctor Oliva, va ser objecte d'un debat aferrissat: "Procedencia y ortografía de la *x* catalana. El ponent, seguint Marià Aguiló, hi prenia partit per les grafies *sintaxis* i *eczemple*, de les quals era partidari també Mn. Alcover. En canvi, Fabra hi estava en contra, com va demostrar presentant-hi una esmena a la totalitat. Com que els punts de vista del ponent i els de l'objector eren irreconciliables, les conclusions de cadascú es van sotmetre a votació dels assistents: de 1008 vots emesos, Fabra va obtenir-ne 207 afirmatius i 78 de negatius, mentre que Oliva va rebre'n 177 d'afirmatius i 148 en contra. Una victòria força ajustada, si tenim en compte que Fabra en aquest punt es posava al costat de la tradició.

De comunicacions sobre aspectes ortogràfics, se'n van llegir tres: una de caràcter pràctic, a càrrec del mestre Joan Bardina ("Guía pedagògica pera escriure les vocals àtones dubtoses *oe* y *ou*"), una altra de caràcter reivindicatiu, a càrrec de Gabriel Alomar, que tocava un tema punyent i de força actualitat, el de la unificació ortogràfica; i, finalment, una tercera, llegida per Pompeu Fabra, les "Qüestions d'ortografia catalana", on es van defensar unes solucions ortogràfiques més radicals que aquelles que el gramàtic havia defensat des de les pàgines de *L'Avenç*.

EL CATALÀ LITERARI

Un dels fets més sorprenents respecte del contingut del Congrés és el poc relleu que hi va tenir la qüestió de la llengua literària. Només dues ponències i tres comunicacions de la Secció Literària se'n van ocupar i sembla que no van tenir pas una acollida entusiàstica. Després de les virulentes discussions vuitcegestistes sobre quin i com hauria de ser el català literari, s'esperava que el Congrés abordés aquesta qüestió de manera clara i valenta. Més encara si és te en compte que, com va assenyalar Fabra poc després, la solució de molts problemes gramaticals, tant morfològics com sintàctics, depenia de l'opció que es prengué sobre la llengua literària.²⁷ Era,

27. Vid. Fabra, P. (1907). "Sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari", *Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans, I, p. 352-369.

per tant, una qüestió sobre la qual convenia debatre llargament i de manera serena, i sobre la qual s'hauria hagut de prendre una decisió abans de la defensa dels temes de la Secció Filològica-Històrica.

La sorpresa creix quan se sap que els organitzadors només havien previst un tema sobre aquesta qüestió, i era un tema parcial i poc compromès, del qual es va encarregar Jaume Masó i Torrents, que el va desenvolupar com a comunicació: "Conveniència de l'estudi dels nostres clàssics per la reconstitució de la llengua". Es podria pensar que no tenien idees clares al respecte o bé que no creien que fos una qüestió gaire urgent. Sembla que Mn. Alcover confiava en el pas del temps (i amb la feina i l'estudi) per solucionar tant la qüestió ortogràfica com la del model de català literari i que, a diferència de Fabra, no veia la necessitat de prendre partit per un o altre model abans de decidir sobre qüestions gramaticals. Però, en canvi, sí que sabia cap on s'havia d'anar. Seguint Bernhard Schädel, es negava a optar per un únic dialecte viu, per genúf que fos, com a base de la llengua literària, i s'oposava especialment que ho fos el barceloní, que per a ell era el dialecte més interferit per l'espanyol, en contra de l'opinió del seu mentor.²⁸ A diferència d'aquest, no acabava de veure la necessitat de forçar la uniformitat absoluta i veia en els escrits dels segles XIV i XV i en els dialectes menys contaminats el camí per arribar al bon català, tal com havien cregut els seus mestres Marià Aguiló i Tomàs Forteza. La potenciació de la recerca dialectal i de l'estudi dels clàssics era, doncs, la qüestió que urgia, en opinió de Mn. Alcover. El temps decidiria quin dialecte seria el predominant. En això també coincidia amb Schädel. Per això no va voler treure a la palestra un debat que ell considerava precipitat i estèril.²⁹ L'únic congressista que va gosar fer-ho va ser Joan Maragall, que va defensar, en una ponència que no havia estat prevista pels organitzadors, una qüestió que més tard esdevindria cabdal en el programa de reforma de la llengua catalana i objecte de crítiques pels volts de 1918: el paper de la literatura en la difusió del codi normatiu i el sacrifici de la creativitat i de la naturalitat que els escriptors haurien de fer en ares de la unitat de la llengua referencial. En aquesta ponència, titulada "La literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut damunt de tots els altres? ¿Ha de mantenir y utilitzar les diferents varietats dialectals?", Maragall es va manifestar en contra de concedir el predomini literari a un únic dialecte, perquè causaria l'empobriment dels escrits i conduiria en poc temps a la mort de la literatura catalana. Per impedir-ho aconsellava, en la línia de Mn. Alcover, fomentar i dignificar totes les varietats dialectals, amb la qual cosa es respectaria el "sentit varietat y llibertat del geni català".

La ponència no va suscitar la controvèrsia que segurament esperava el poeta, atès el fort debat que hi va haver en ocasió de la conferència de Joaquim Casas-Carbó al Centre Excursionista de Catalunya el 1991. Ningú no hi va presentar esmenes, per bé que en algunes comunicacions se li va fer costat (per ex.: Josep Píjoan a "La llengua parlada y la llengua escrita") o, per contra, se li va censurar l'aposta per l'anarquia (per ex.: Francesc Carreras Candi, que en l'anarquia veia la llavor que fructificaria en el triomf del "dialecte corrupt de Barcelona").

És sorprenent que els homes de *L'Avenç*, que anys abans havien apostat pel català orientat com a base de la llengua literària,³⁰ no aprofitessin l'ocasió per dir-hi la seva i que també

28. Schädel havia fet saber a Mn. Alcover que "si el català en el futur vol ser tingut per una llengua de cultura haurà de prendre com a base el barceloní", perquè "Barcelona fou i és el centre de cultura". "Allà on el barceloní presenta trets no catalans [...], és on cal recórrer als dialectes que presenten trets més genuïns", mai proclamar-los llengua catalana de cultura (cfr. Julià, J. 2000, *L'inici de la lingüística catalana*, p. 75-76).

29. Vid. Alcover, A. M. (1905), *Discurs de gràcies dels Jocs Florals de Barcelona* (cfr. Alcover, A. M. 2001, *Per la Llengua*, p. 46; Alcover, A. M. (1902-1903): "Punts que solia tocar Mossen Alcover en les seves conferències", *BDLC*, I, 129-142, 145-158 (reproduït a *Per la llengua*, p. 107-139).

30. Vid. Segarra, M. (1985): *Història de l'ortografia*, p. 268-269, 273 i 285.

se n'abstingués Fabra, el qual devia tenir enllestit o força rumiat el seu treball "D'alguns problemes pendents en el modern català literari" (1907), on assenyalava la necessitat de definir-se sobre el caràcter de la llengua literària abans de prendre decisions sobre certs problemes gramaticals. És un fet que les discussions entre Mn. Alcover (o els col·laboradors) i Fabra haurien pogut estalviar-se, si abans s'hagués arribat a un acord sobre la llengua literària. Cal dir que aquesta controvèrsia (si es descompten algunes comunicacions) va ser l'aspecte més interessant i l'aportació de més valor de tot el Congrés, pel debat real que s'hi amagava al darrere: dues maneres diferents i enfrontades d'entendre el fet lingüístic català. Mn. Alcover i molts dels seus col·laboradors, que apostaven per la genuïnitat i la diferenciació, estaven a favor d'una sintaxi arcaica i local, mentre que Fabra apostava per l'operativitat, raó per la qual no veia la necessitat d'estendre a tota la comunitat lingüística formes i usos sintàctics que només es conservaven en algun territori i menys encara volia ressuscitar formes desaparegudes de la llengua parlada, si bé no veia pas inconvenient a acceptar que els escriptors de les regions on s'havien conservat certs trets sintàctics de la llengua antiga se'n servissin en els seus escrits.³¹

L'INSTITUT DE LA LLENGUA CATALANA

Entre els temes previstos per la comissió tècnica tampoc no n'hi havia cap que abordés la qüestió de l'autoritat lingüística, si més no d'una manera directa. No obstant això, finalment, la qüestió va ser tocada per Gregori Artizà, un mestre jubilat i membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, que al tema proposat per Mn. Alcover en la circular d'invitació, "Importancia y necesidad dels estudis gramaticals per tota literatura y especialment per la nostra", hi va afegir una postilla en aquest sentit: "Creació d'una Acadèmia o Institut de la llengua catalana". En les conclusions que va defensar el ponent es recollia la vella pretensió vuitcentista de fer una gramàtica "tot lo possible autorisada, qu'escombrí els barbarismes, capritxos y corrupteles, y fixi una doctrina, senzilla, formal y pedagògica qu'endressi per bon camí y desvaneixi els duptes", i també el vell clam que d'aquesta tasca se n'havia d'ocupar "una Acadèmia o Institut que l'acordi per unanimitat o majoria, previes les degudes investigacions, estudis y discussions, ab una orientació ben desapassionada, imparcial y patriòtica". L'Acadèmia hauria d'estar constituïda per persones competents del Congrés i de l'Acadèmia de Bones Lletres "afeginthi companys de totes les comarques de la Llengua Catalana, coneixedors de llurs particularitats lingüístiques". Aquesta no va ser l'única proposta de planificació del corpus que es va presentar al Congrés. Bernhard Schädel també va enviar una comunicació que va traduir i llegir Mn. Alcover, on exposava la idea del que ell anomenava *l'Institut de la Gramàtica*, que ja havia fet conèixer per carta a Alcover.³² Aquest Institut era vist no pas com un organisme codificador, que dictaria normes tendents a la fixació de l'ortografia i de la gramàtica, sinó com un centre de recollida de materials i d'estudi científic d'aquests, tasques prèvies a tota decisió sobre l'establiment d'un codi lingüístic. En opinió de Schädel la primera tasca de l'Institut "ha de consistir en una sèrie de viatges d'investigació a fondo per totes les comarques y en un estudi sistemàtic dels vells autors catalans", i la segona, en l'ordenació,

31. Vid. Fabra, P. "Esmena a la ponència de B. Obrador", *Actes*, 1908, p. 138.

32. Vid. carta 7 de la correspondència de Mn. Alcover (*cf.* Julià, J. 2000, *L'inici de la lingüística catalana*, p. 68-77).

relació i publicació d'aquests materials lingüístics, que serien del domini públic gràcies a l'edició "d'una revista estrictament científica filològica".

Aquestes opinions de Schädel sens dubte van condicionar les esmenes que Mn. Alcover va presentar a la ponència d'Artizà, molt pujades de to,³³ en les quals va manifestar la seva oposició a la creació d'una acadèmia tradicional amb autoritat en matèria de llengua i també a la confecció d'una gramàtica en aquell moment, atès l'estat d'endarreriment dels estudis lingüístics a Catalunya i a Espanya. "Axò de anomenar una Acadèmia y qu'aquesta fassa una gramàtica que hu doni tot resolt y definit, y que tothom s'hi subjecti cegament, es una cosa que no cal esperarla." Per ell, una acadèmia havia de ser la reunió voluntària i transitòria de gent amb vocació pels estudis lingüístics i amb preparació científica indispensable per fer l'arregleplega de materials i els estudis imprescindibles per dur a bon port la gramàtica. Un dels objectius del Congrés hauria de ser "procurar medis pecuniaris a alguns joves que demostrin dots per la filologia, per enviarlos a Alemanya, empori de dita ciència, a fi de que poguessen rebre la preparació indispensable per emprendre l'obra de la nostra gramàtica".

LA REIVINDICACIÓ DELS DRETS DE LA LLENGUA

Per tal que el Congrés hagués estat "una repicada forta de campanes" a favor de la llengua catalana, com pretenien els organitzadors, s'haurien hagut de reivindicar de manera explícita i contundent els drets de la llengua i s'hauria hagut de presentar un projecte de política lingüística, de planificació de l'estatus, paral·lel al projecte de planificació del corpus que van presentar Bernhard Schädel i Mn. Alcover. D'entrada no s'havia previst cap tema sobre els drets de la llengua, i això que el debat sobre l'oficialitat o la cooficialitat del català era present des de feia anys a Catalunya, ni tampoc cap sobre l'extensió actual i futura de l'ús de la llengua, fent omissió de les reclamacions i guanys del catalanisme des de 1892. Mn. Alcover, de caràcter ardent i apassionat per tot allò que feia referència a la llengua catalana, era tebi a l'hora de formular exigències sobre els seus drets socials i polítics. L'única autonomia a la qual aspirava era la del codi lingüístic (és a dir a aconseguir una gramàtica i un lèxic diferenciats dels espanyols). No obstant això, algunes ponències i comunicacions de la Secció Social-Jurídica van abordar aquesta qüestió. Entre les ponències, convé destacar la de l'advocat Josep Bertran i Musitu,³⁴ titulada "La llengua catalana y els poders públics. Protecció que aquests li deuen" i la del pedagog Joan Bardina sobre "La llengua catalana és l'única apta, tractantse de catalans, pera l'educació integral dels noys y dels grans". Sembla que van suscitar molt d'interès, atès el gran nombre d'esmenes que s'hi van presentar (sis a cadascuna). I és precisament en les esmenes on trobem formulades les reclamacions més radicals a

33. Sembla que Mn. Alcover va proferir alguns impropis sobre la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en defensa de la qual Francesc Carreras i Candi va demanar a la presidència de la taula que s'ajornés fins l'endemà l'exposició de les conclusions del ponent i de l'opositor perquè aquell pogués preparar la resposta a les al·lusions injurioses d'aquest. No se li ho va concedir (*vid. Actes*, p. 473).

34. Josep Bertran i Musitu (Montpeller 1875-Barcelona 1957) va ser un dels fundadors de la Lliga Regionalista i el més fidel col·laborador de Francesc Cambó quan aquest va ser nomenat ministre de finances del govern Maura (1921). Va ser ministre de gràcia i justícia del govern Sánchez Guerra (1922). Es va retirar temporalment de la política quan es va proclamar la Dictadura de Primo de Rivera i definitivament durant la Segona República. A França, el 1936, va organitzar un servei d'informació que va servir de base per a la creació del Servicio de Información Político-Militar del general Franco.

pròposit de la llengua catalana. Les més notables van ser les que Joan Ventosa i Calvell³⁵ i Francesc Cambó van fer a les conclusions defensades per Bertran i Musitu. El primer volia que no es parlés de demanar la protecció de l'Estat a la llengua catalana sinó d'exigir el reconeixement dels seus drets. El segon va ser l'únic participant del Congrés que es va atrevir a tocar la qüestió de l'estatus jurídic del català, per bé que va voler deixar molt clar que l'oficialitat de la llengua i totes les conseqüències que es derivarien d'aquesta oficialitat eren qüestions subsidiàries de l'obtenció d'un Estat Català. Tenint en compte el poder i el prestigi que havia assolit la Lliga Regionalista en aquell temps, no és estrany que fossin precisament alguns dels seus membres més destacats els qui es distingíessin amb les seves intervencions durant el Congrés. I si la reivindicació política s'hi va deixar veure a penes va ser perquè els seus organitzadors separaven, o el volien separat, el caràcter científic de la reivindicació lingüística de la seva dimensió política. El mateix Ventosa, aclaria el perquè de la tibiïtat de l'assemblea en el tema de la reclamació dels drets de la llengua, excusant la moderació de la seva esmena ("S'ha de reconèixer el dret dels catalans a parlar la seva llengua en el Parlament"):

“Si en lloch d'esser un Congrés llingüístich, fos això una Assamblea d'altra índole, jo hauria esposat el meu pensament en la següent fòrmula: «S'organisarà l'Estat de modo que cap dels pobles absorbeixi els altres que l'integren». No es protecció lo que necessita y vol la Llengua Catalana, sinó regoneixement del seu dret.”³⁶

VALORACIÓ DEL CONGRÉS

Moll va qualificar les ponències i comunicacions del Congrés de “valuoses” i la discussió dels temes de “animada i fructuosa”.³⁷ És cert que alguns debats (sobretot els de sintaxi o aquells que tractaven dels drets lingüístics) van ser molt animats, però convindria fer el seguiment del ressò que van tenir les propostes més importants que s'hi van defensar, abans d'emetre cap valoració de conjunt sobre l'èxit del Congrés.

No se sap si les discussions sobre la genuïtat de certes construccions sintàctiques van empènyer Fabra a estudiar a fons la sintaxi i a emprendre la confecció del seu tractat gramatical més important, *La gramática de la lengua catalana* (1912), però és innegable que després del Congrés va començar a divulgar les seves idees sobre com hauria de ser la sintaxi catalana i a denunciar, des de les pàgines d'*El Poble Català*, un bon munt d'usos sintàctics interfectes que havien passat per alt als organitzadors d'aquella assemblea: ‘article neutre, l'ús de pre-

35. Joan Ventosa i Calvell (Barcelona 1879-Lausana 1959) va ser un dels fundadors de la Lliga Regionalista i secretari de la junta directiva (1903). Va ser el primer director d'*El Poble Català* (1904), regidor del Ajuntament Barcelona (1905) i diputat per Santa Coloma de Farners (de 1907 al 1923). Va ser el primer home de la Lliga que va entrar en un govern de Madrid: va ocupar la cartera de finances en el govern de García Prieto (1917-1918). Va tornar a exercir aquest càrrec en l'últim govern de la monarquia (de febrer a abril de 1931). En ser proclamada la República va ser elegit diputat del Parlament de Catalunya (1932) i de les corts generals (1933 i 1936). Durant la guerra civil, des de París, va col·laborar en l'organització de l'ajut financer al general Franco.

36. Vid Ventosa i Calvell, J. “Esmena adicional a les conclusions provisionals de Josep Bertran i Musitu” (cfr. *Actes*, 1908, p. 591)

37. Vid. Moll, F. de B. (1962): *Un home*, p. 78.

posicions davant de la conjunció *que*, l'ús del relatiu compost *el que* darrere de preposició i la invariabilitat de la preposició davant de l'infinitiu regit.³⁸

Malgrat els elogis de Moll, l'atenta lectura de les *Actes* del Congrés fa evident la pobresa científica de la majoria de ponències i comunicacions, fora de les aportacions dels romanistes estrangers i d'alguna *rara avis* autòctona.³⁹ Què es podria esperar si no, d'una reunió de gent de bona voluntat, sense preparació lingüística? Ja he esmentat les dificultats de la comissió tècnica per trobar qui s'ocupés d'alguns dels temes de gramàtica. El secretari general de les comissions, Jaume Algarra, en la "Memoria" que va llegir destacava amb admiració la presència en el Congrés de "nous y desconeguts filòlegs, ocults conreadors de la llengua catalana", entre els quals hi havia una nodrida representació de la clerecia catalana. Seria injust de fer-los responsables exclusius del baix nivell del Congrés. També algun pedagog de renom com Joan Bardina, gramàtics com Josep Nonell, Marià Grandia i Lluís Fullana van posar el seu granet de sorra en el munt de despropòsits que es van dir aquells dies.

La incidència social del Congrés, però, fou enorme. Només cal repassar la premsa, i no sols la barcelonina, per adonar-se'n. S'havia aconseguit, doncs, el propòsit primordial de l'assemblea: remoure la consciència dels intel·lectuals catalans, fer propaganda a l'exterior de l'existència d'una realitat lingüística desconeguda i interessar les institucions del país en la pròpia llengua.

En canvi, altres objectius menys propagandístics, van fracassar, com ara promoure els estudis lingüístics. Els únics estudis de qualitat i amb incidència en la creació de la futura llengua referencial van ser obra de Pompeu Fabra, el qual ja havia planejat de fer-los abans de la celebració del Congrés.⁴⁰ És probable que la planificació lingüística que va dissenyar Bernhard Schädel, amb el vistiplau de Mn. Alcover, i que va fer conèixer per mitjà del Congrés (la creació d'una institució que s'ocupés de la recerca lingüística i de la divulgació dels resultats obtinguts; la necessitat de preparar especialistes a l'estranger), determinés anys a venir la política lingüística d'Enric Prat de la Riba, com creu Massot.⁴¹ Crec, però, que si el Congrés no s'hagués celebrat, les opinions de Schädel igualment hi haurien influït, per la consideració que ell tenia de Mn. Alcover, a qui va nomenar president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, i del seu mentor.

En ocasió de la celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, es va qualificar el Congrés de 1906 d'assemblea de la normativització, per oposar-lo a la nova assemblea, que es volia que fos la de la normalització de la llengua catalana, malgrat que la seva incidència en l'obra de codificació del català va ser molt feble. Com ja he dit, l'any 1906 no es va voler abordar la qüestió del caràcter de la llengua literària ni tampoc la de la fixació de l'or-

38. Una tria d'aquests articles, publicats entre 1907 i 1909, van ser aplegats a Fabra, P. (1911): *Qüestions de gramàtica catalana*. Barcelona: Tipografia de L'Avenç

39. En el camp de la descripció lingüística destaca la comunicació de Josep Ma Arteaga Pereira, en la que es feia una comparació minuciosa i precisa del sistema fonètic del català amb els sistemes fonètics de l'espanyol, francès, italià i portuguès. Arteaga va ser soci actiu de l'Associació Fonètica Internacional des de 1900 (el va introduir Tomàs Escriche) fins a la seva prematura mort (1914), col·laborador assidu de *Le Maître Phonétique*, on va publicar textos catalans i castellans en transcripció fonètica. Li devem la primera transcripció catalana del text oficial de l'AFL, "La tramuntana i el sol" (vid. Llisterrí, J. 1984, "Josep M. Arteaga Pereira i l'Associació Fonètica Internacional", *Folia Phonetica*, I, p. 209-224).

40. En les cartes que Fabra va escriure a Jaume Massó i Torrents entre el 26 de gener i el 21 de març de 1907 trobem força notícies dels plans de Fabra a propòsit dels seus estudis sobre sintaxi que apareixerien a partir de 1907 a *El Poble Català* i de la futura *Gramàtica de la llengua catalana* (vid. Lamuela, X.; Murgades, J. 1984, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema, p. 225-228).

41. Vid. Massot i Muntaner, J. (2001): "Introducció" a Alcover, A.M., *Per la llengua*, p. 14.

tografia i la gramàtica. Convé destacar que gairebé cap de les propostes que sobre la creació d'un codi ortogràfic nacional va fer Fabra llavors no van ser tingudes en compte quan l'Institut d'Estudis Catalans va emprendre, amb ell al capdavant, l'obra de codificació del català.

POMPEU FABRA I EL CONGRÉS

Com que s'ha volgut fer coincidir l'inici de l'obra de codificació del català amb el Congrés de 1906, també s'ha sobrevalorat el paper que hi va tenir el seu artífex: Pompeu Fabra. S'ha amagat que Fabra no va prendre part ni directament ni indirectament en l'organització del Congrés. Convé recordar que aleshores vivia a Bilbao. Tampoc no s'ha donat cap explicació del fet que no s'hagués ocupat de desenvolupar cap dels temes previstos pels organitzadors i que, en canvi, hagués limitat la seva participació a la lectura d'una comunicació de tema ortogràfic i a la presentació d'unes quantes esmenes als temes de sintaxi. Per la correspondència de Fabra amb Mn. Alcover i amb Jaume Massó i Torrents,⁴² he pogut conèixer l'opinió que aquell tenia sobre l'oportunitat de celebrar un congrés lingüístic, la política de marginació —voluntària o involuntària— a què va ser sotmès durant la gestació del Congrés i el menysteniment de la seva actuació per part de la premsa catalanista.

Fabra va conèixer de bona hora el projecte de Mn. Alcover. Sembla que va ser una de les primeres personalitats a qui aquest va consultar perquè li suggerissin possibles temes de sintaxi per desenvolupar. Fabra no li va fer cap suggeriment i es va limitar a expressar-li la seva desconfiança que es pogués celebrar un congrés com el que havia decidit organitzar, si bé no es va negar a participar-hi, en cas que s'arribés a convocar. Probablement va ser aquesta desconfiança en el projecte de Mn. Alcover la raó perquè se l'exclougués de l'organització de l'assemblea i ni tan sols se'l tinguéssin al corrent dels esdeveniments, tot i que Joaquim Casas-Carbó i Jaume Massó i Torrents, companys seus de *L'Avenc*, formaven part de la comissió tècnica. Fabra no va rebre la circular d'invitació amb la llista dels temes, ni tampoc la va poder llegir quan va sortir publicada al *Bolletí de la Llengua Catalana*. Encara el 18 d'abril de 1906 no havia pogut veure els temes, de la qual cosa es queixava en una carta a Mn. Alcover. Feia temps que els havia demanat a Massó. En una carta del 20 de novembre de 1905, s'estranyava que no l'haguessin convidat encara a participar en el Congrés i intentava entendre el perquè; alhora manifestava el seu interès a col·laborar amb els Massó, Casas i Rubió i a no fer cabal que també ho havia de fer amb els Nonell i Grandia. Poc després li comunicava la intenció de preparar un estudi de l'evolució del català de l'edat mitjana ençà, prenent com a base l'obra d'un clàssic, amb la finalitat d'esbrinar què era autòcton i què obra de la interferència de l'espanyol (26 de novembre de 1905), però no va rebre resposta. A començament de 1906, alarmat pels rumors que li arribaven que es preparaven temes i conferències i preocupat perquè no li n'havien demanat cap, va tornar a insistir prop de Massó que voldria exposar-hi un estudi sobre la gramàtica d'un autor clàssic i li pregava que li'n suggerís un, però que ho fes aviat perquè el temps urgia (26 de gener de 1906). A la primavera, quan ja s'havia fet la convocatòria del Congrés, Fabra encara no havia rebut resposta. Per això va decidir finalment presentar-hi una comunicació sobre un tema que li era familiar i, per tant, més fàcil de preparar amb poc temps: l'ortografia. D'altra banda, Mn. Alcover, avergonyit per haver-lo arraconat, li va concedir carta blanca per desenvolupar l'aspecte que volgués.

42. Vid. Moll, F. de B. (1983): *Aspectes marginals*, p. 76-77; Lamuela, X.; Murgades, J. (1984): *Teoria de la llengua*, p. 219-265.

No obstant això, la contribució de Fabra al Congrés va ser notable, no sols per l'interès de la comunicació que hi va llegir sinó per les esmenes contundents que va presentar a la ponència de Víctor Oliva sobre ortografia, i a les ponències de sintaxi defensades per Miquel Costa i Llobera, Bernat Obrador i Mn. Alcover. En la primera esmena va mostrar que no es podria donar el mateix tracte a l'ortografia dels cultismes que a la dels hereditaris, mentre que en les segones va donar prova del tacte i de la precaució amb què calia actuar a l'hora d'ocupar-se de la interferència sintàctica. El mateix Mn. Alcover es planyia anys després que Fabra l'hagués contradit i el feia responsable que el Congrés no s'hagués declarat unànimement en contra del que per ell eren castellanismes sintàctics evidents.⁴³

Malgrat el rigor científic de la comunicació i de les esmenes de Fabra, la premsa catalanista va silenciar la seva actuació al Congrés. Anys després en una carta a Massó (11-2-1910) encara se'n queixava i deia a propòsit de *La Veu de Catalunya*:

La Veu com sempre. Te'n recordes que llavors del Congrés de la Llengua Catalana publicaren el retrat de Mossen Nonell, sense donar cap importància a la meua intervenció en el congrés i a les meves conferències?⁴⁴ Son mala gent.

43. Vid. Massot i Muntaner, J. (1985): *Antoni Ma Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: II Congrés de la llengua catalana - Public. de l'Abadia de Montserrat, p. 154.

44. Les conferències a què es referia Fabra són les que va pronunciar el 26 i el 30 d'octubre de 1906 a l'Ateneu Barcelonès (amb el títol genèric de *Qüestions de llengua catalana*), que només van ser comentades a *El Poble Català*, i el 31 del mateix mes al Centre Excursionista de Catalunya, també ressenyada en aquell diari.